

ՓՈԽԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ը.

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԶեկոմիՑոմը այս խորագրով կ'ականարկէ ամուսնութեան կազմութիւնը և խզումը օրինապէս կարելի ընող երկու խումբի պարագաներուն, որոնց առաջինները՝ բոլոր Եկեղեցիներուն, իսկ երկրորդները՝ բացի Կաթողիկէն՝ միւս բոլոր Եկեղեցիներուն համար կրօնական իրաւարանութեան տարրեր են եղած, և ժամանակի ընթացքին զանազան տարողութեամբ ժողովական որոշումներու և կանոններու յանդած:

Առաջին խումբի պարագաներէն մասնաւորաբար հասի-հասի կէտերուն խնդիրը կարելի է այլևս փակուած համարել՝ Գէորգ Ե.ի 1922 Նոյեմբեր 11 Թ. 645 կանոնական կոնգակէն վերջ, որ կը թույլատրէր ազգակցական Ծրդ և խնամիական Էրդ աստիճան պսակը. «վերցնելով հոգևոր ազգակցութեան ամէն արգելքներ ամուսնութեան վերաբերմամբ», և, ինչպէս ԶեկոմիՑոմը խմբագրող Մարտինը կը խորհի, «պահել այդ սահմանը»:

Կարևորը՝ երկրորդ խումբի պարագաներուն, այսինքն ամուսնութիւնը խզելի դարձնող պատճառներուն հարցն է. կնճռոտ խնդիր, արդարև, որ ահազին նշանակութիւն ունի ընտանեկան բարոյականութեան տեսակէտով, և որով ա՛յնքան զբաղած են Արեւելեան Եկեղեցւոյ բոլոր ճիւղերը, ծնունդ տալով ժողովական, հայրապետական և հայրախօսական կանոններու ստուար հաւաքումի մը:

Ի՛նչ երջանկութիւն պիտի ըլլար մարդկութեան համար, եթէ զոյութեան բնաւ իսկ իրաւունք չունենար այդ հարցը. այսինքն եթէ ամբիւ մէքը կարենար լուսաւորել և տօքցնել միշտ սիրտերը ընտանեկան յարկի խաղաղութեան մէջ: Այդպէս ալ կ'երեւի թէ եղաւ ի սկզբան պահ մը, քրիստոնէական առաջին սերունդին նախադրյն օրերուն, երբ ամուսնալուծութիւնը արգիլող տէրունական բացարձակ և անվերապահ վճիռ մը, Աւետարաններէն հնագոյնին մէջ պահուած (Մրկ. Ժ. 12), սեղմօրէն կրնար ուղղութիւն տալ ընտանեկան կեանքի սրբութեան:

Բայց կեանքի ամենէն մարդկային այդ կողմին վրայ դրու թիւնը չէր կրնար մնալ նոյնը. ու դեռ առաջին սերունդի օրերուն, հանրային զգացումը պէտք զգացած է արդէն ապաւինելու տէրունական նոյն վճիռին ուրիշ մէկ փոփոխակին, որ Մարկոսի բնագրին խիստ պատգամը յառաջ կը բերէ, «Եւ ոչ վասն պոռնկութեան» (Մտթ. ԺԹ. 9) վերապահութեան յաւելումով:

Այս երկու աւետարանական ըմբռնումները նոյն իմացումին, աւելի ճիշդ՝ Մատթէոսեանը Մարկոսեանին վերածելու համար կաթոլիկ մեկնիչներու ճիղին

մէջ եթէ ընդունինք ալ թէ կան նկատելի և բանաւոր կէտեր, անկարելի է դարձեալ ի յառաջագունէ իսկ չընդունիլ թէ քրիստոնէութեան մէջ շատ կանուխէն պէտք է սկսած ըլլայ ամուսնական կեանքի անկանոնութեանց կամ անհամաձայնութեանց ցաւը: Ու ոչինչ կայ այդ բանին մէջ անհասկնալի. դեռ մինչև օր մը առաջ հեթանոսութեան կեանքը ապրող մարդիկ դժուար էր որ յաջորդ օրը արմատապէս բաժնուէին բարքի, կենցաղի և սովորոյթի իրենց նախնիին ունակութիւններէն, երբ մանաւանդ դարձերը կը սկսէին զանգուածօրէն կատարուիլ:

Ասով պէտք է բացատրել անշուշտ այն անհանդուրժող և բուռն ընթացքը, զոր Եկեղեցին Հերոնիմոսի և այլոց խօսքով ու զրչով շատ կանուխէն ցոյց տուաւ ամուսնալուծութեան դէմ, նոյնիսկ շնութեան և ուրիշ ծանր պարագաներու մէջ, ամուսնաթող և վերամուսնացած երախային մերժելով մկրտութիւն և ապաշխարողին՝ արձակում: Ասով նոյնպէս՝ ի հակառակէն՝ կոստանդինոսի օրէն իսկ՝ քաղաքային օրէնքի թոյլատու վերաբերմունքը, որով կինը կ'արտօնուէր թողուլ իր այրը, եթէ հաստատուէր թէ մարդասպան, թունաւորող և զերեզմաններու կողոպտիչ էր ան, նոյնպէս և այլը՝ եթէ միևնոյն ապացուցումը լինէր կնոջ նկատմամբ: Ուրիշ ո՛րեւէ պարագայի մէջ արդիւուած էր վերամուսնութիւնը:

Եկեղեցին, տեղական ժողովներու մէջ եղած կարգ մը մասնաւոր տնօրինութիւններէ զատ, ընդհանրապէս պահեց իր խառութիւնը այդ մասին. մինչ քաղաքային օրէնքը, մինչև Թէոդոս Բ-ի ատեն նոյն կերպով շարունակուելէ վերջ, աւելի ընդլայնուեցաւ Յուստինիանոսի օրինադրքին մէջ, ուր ի վերջոյ ամուսնալուծման պատճառ նկատուեցան ամուսնութենէն մինչև երեք տարի վերջ յայանուած ամուսնիւնը, ամուսիններէն մէկուն կամ երկուքին կրօնաւորելու ուխտը և զերութեան պատճառաւ մինչև տասը տարի բացակայութիւնը:

Ճիշդ ինչպէս եկեղեցականներու կենցաղակերպի հարցին, նոյնպէս և այս խնդրին մէջ, Դ. դարէն սկսեալ, մտայնութեան կամ վարմունքի երկուութիւն մը սկսաւ զոյանալ Եկեղեցւոյ երկու կողմերուն՝ Արևմտեանին և Արևելեանին մէջ:

Առաջինը կը մնայ միշտ անյեղ իր տեսակէտին վրայ, թէ և առանց մեծ արդիւնքի: Անկարելի էր, բարբարոսներու դարձէն վերջ մանաւանդ, պահպանել այդ մասին կարգը. ամուսնալուծութիւնը ինքնին կը զործագրուէր, երբեմն երկուստեք հաւանութեամբ, ու նոյնիսկ միայն մէկ կողմին պահանջումովը, և յաճախ յիմարութեան կամ ամուսնութենէն վերջ երևան եկած հիւանդութեանց կամ անկարողութեան պատճառաւ: Այս տեսակէտով ամենէն ցաւալի տեսարանները կը պարզուէին մասնաւորապէս Փռանկ պետութեանց մէջ: Այնպէս որ երբեմն Իրբեմն եղած եկեղեցական զուամբումներու մէջ, զորս Կաթողիկ եկեղեցւոյ պատմութիւնը չ'ուզեր ճանչնալ իրր ժողով, քանիցս կատարուեցան ամուսնալուծման ի նպաստ տնօրինութիւններ: Եւ սակայն բուն պաշտօնական ժողովները տեղի չ'ուէին ընաւ, և մինչև Ը. դար արդելիչ կանոններով և բանադրանքի կոնդակներով դատապարտուեցաւ ամուսնալուծութիւնը:

Արևելիայից մօտ, ուր պետական ազդեցութիւնը աւելի բացորոշ էր եկեղեցական իշխանութեան վրայ, քաղաքական օրէնքին ամուսնալուծական հետքերը կանուխէն կ'երևին եկեղեցական իրաւունքին մէջ: Բիւզանդացիները իրենց ոյդ մասին ունեցած իրաւակարգին իբրև աղբիւր կը ցուցնեն Ս. Բարսղի հեղինակութիւնը: Ակներև է սակայն թէ անկէ առաջ Հռոմէական օրինագիրքն է եղած անոր բուն աղբիւրը, Կոստանդինոսի օրէն և իր յաջորդներուն ատեն, ու նոյնն էր որ Յուստինիանոսի օրով, և աւելի վերջերն ալ, Կոմնենեանց շրջանին և աւելի ետքը շարունակեց, ժամանակին հետ միշտ աւելի ընդլայնուելով, մինչև որ Բիւզանդական Կայսրութեան բարձումէն վերջը բոլորովին խառնուեցաւ եկեղեցական իրաւունքին մէջ: Բիւզանդական եկեղեցւոյ ճամբով էր որ ամուսնական օրէնքը փոխանցուեցաւ անոր միւս ճիւղաւորումներուն՝ Ռուսական, Ռումանական և Սլաւական եկեղեցիներուն մէջ, իւրաքանչիւրին մէջ իր ազգային բարքերուն և պետական կարգուկանոններուն գունաւորումը ընդունելով աւելի կամ նուազ չափով:

Ուղղափառ Ասորւոց կամ Յակոբիկեանց եկեղեցիին մէջ ամուսնալուծման օրէնքը կը սկսի կանոններովը Ռարուլայի (412-435), Եղեսիոյ մեծանուն եպիսկոպոսին, որ կը յիշուի մեր գրականութեան մէջ Հայ գիրերու զիւարն պատմութեան առթիւ: Նոյնպէս Ղալիններու եկեղեցւոյն մէջ Իպն-էլ-Ասսալի Նոմականոնով: Այս երկու եկեղեցիներուն մէջ ալ՝ պարագաներու աւելի ստուարացած թիւով մը: Նմանապէս և շատ աւելի՝ Եթովպականին և Նեստորականին մէջ: Իսկ Մարոնիներուն մէջ՝ համեմատաբար աւելի չափաւոր աստիճանի մը վրայ:

Մեր մէջ ևս շատ հին պէտք է եղած ըլլայ այս օրէնքին հաստատումը:

Թադէոս առաքեալի ընծայուած կանոններուն մէջ, որոնք թէև ծագումով Ասորական՝ բայց Հայերէնէն կը հասկցուի թէ շատ կանուխէն պէտք է թարգմանուած ըլլան մեր լեզուին, շնացողին համար պատիժի՝ միայն յիշատակութիւն կայ, բայց ոչ՝ ամուսնալուծման: Լուսաւորչի կանոններուն մէջ, որոնց գէթ մինչև Ե. դար հնութիւնը անվիճելի է, թէև կ'արգիլուի կրօնական ուխտի համար ամուսնաթողութիւնը, բայց կ'արտօնուի պոռնկութեան պատճառաւ ամուսնալուծումը: Այս արտօնութիւնը աւելի լայն չափով կը տեսնուի՝ հաւանաբար Ս. Սահակի ատենէն թարգմանուած Նէոկեսարիոյ կանոններուն մէջ. ու շատ աւելի՝ Շահապիվանի կանոններուն մէջ (447), Իսկ Դուլինի Ժողովը (645) նախորդ կանոններուն մէջ յիշուած պատճառներուն վրայ կ'աւելցնէ գերութեան հետեանքով եօթը տարի բացակայութեան պատճառը ևս:

Ամէն պարագայի մէջ, կ'երևի թէ եղած է ատեն մը, ուր ամուսնալուծութեան թոյլտուութիւնը չափազանցութեան հասած ըլլալով մեր մօտ, հարկ եղած է հակազդեցութեան մը վրայ մտածել: Աթանասի կանոններուն — որոնց մէջ ծայրայեղ խստութիւններ կան այդ օրէնքին դէմ — աւելի վերջերը Հայերէնի թարգմանուած և մեր կանոնադրքին մէջ մուծուած լինելը զայդ միայն կը հաստատեն:

որոնք հոգւոյ թուութիւններ են յաճախ միայն և արուեստագործուած կամէութիւններ. ու խորհելով թէ չկայ երկինք անամպ և ծով առանց ալիքներու, սիրով անուշել կեանքի դառնութիւնները և տեղի չտալ կործանարար զայթակողութեանց: Եւ արդարեւ, հարկանցի ակնարկ մը բաւական է՝ համոզուելու համար թէ ամուսնական վէճերու ամենամեծագոյն մասը արդիւնք է անխելք ընտրութեան, կարճամիտ սրտնեղութեան, կեղծ պատուախնդրութեանց, նենդ թաքնախոհութեանց, փճացած բարոյականի, և յաճախագոյնս՝ ամուսնալուծուելու կարելիութեան մասին տաժուած կանխիկ յոյսերու և ապահովութեան:

Կը ճանչնանք ընտանիքներ, ուր տնտեսական տառապանքը, սոսոյճական մտատանջութիւններ, բնաւորութեան և խառնուածքի շեշտուած տարբերութիւններ ամենէն բուռն փոթորիկներ կրնային յառաջացնել, բայց ուր պարկեշտութիւնը, ուխտի նուիրականութեան զգացումը, զաւակներու սէրը և ընտանեկան մաքուր պատուազգածութիւնը կը զսպէ, կը սահճահարէ ամէն ինչ, և ուշ կամ կանուխ ի վերջոյ դառնալ մը կը շինէ հոն՝ որ փորձիչ կիրքեր դժոխք միայն պիտի կրնային յառաջ բերել: Կը ճանչնանք բարեպաշտ և հոգւով կիներ, ուսեալ և յաճախ անուս, որոնք իրենց հրեշտակային վարքով հրաշք կը զործեն պարզապէս՝ խեղ և անկարգ ամուսիններու պատճառելիք աղէտքներէն փրկելու համար իրենց տան համբաւն ու ապագայի երջանկութիւնը:

Պզտիկ վիշտեր կան, որոնք կը նմանին անթեղուած կայծերու, զորս քիչ մը օդ կրնայ վտանգաւոր սաստկութեամբ արծարծել յանկարծ. ու ամուսնալուծման յոյսը այդ դերն է որ յաճախ կը կատարէ անոնց վերաբերմամբ:

Խոստովանիլ պարտինք թէ Հռովմէականին պէս պիտի շարժէր Բիւզանդական Եկեղեցին ևս, եթէ կրցած ըլլար անկախ մնալ քաղաքային կամ պետական ազդեցութեանց ճնշումէն. ու այն ատեն նոյն կերպով իրեն պիտի հետեւին բոլոր միւս Արևելեան Եկեղեցիներն ալ:

Բայց կենանք հոս: Ձեռք ուղեր այն տպաւորութիւնը տալ ընթերցողին թէ մեր դիտումն է առաջարկել, որ բարեկարգութիւնը գործադրուած ատեն ջնջուի ամուսնալուծման օրէնքը: Ատիկա, աւելի քան դժուարին ալիս, առնուազն վտանգաւոր վիրահատութեան մը պիտի նմանէ: Այսքան դարեւ ի վեր բարքերու մէջ մտած ու ժամանակի մտայնութիւններով մտնուող խորացած և տարրացած իրաւակարգի մը զէմ հոսանքն ի վեր նաւելէն աւելի փնտքան օգուտ միայն կրնայ յառաջ դալ: Բայց ուր որ խոհմութիւն չէ նշգրտիկ գործածել՝ իմաստութիւն է կազդուրուի և սնուցումի մեթօքը կիրարկել:

Աւ, մեր կարծիքով, այդ ճամբէն չէ որ ՁեկնիՅՈՒՄը խմբադրոյց Մարմինը ուղած է մօտենալ խնդրոյն:

Իր տեսութեամբ, այս հարցի նկատմամբ «Լուսադոյն կը լինի ընդունիլ Շահապիմանի ժողովին որոշումը...»: Անհասկնալի է նախ միմիայն 15 դարեր առաջ զուարթուած ժողովի մը անօրինութիւններով կաշկանդուելու իմաստը, երբ անկէ ետքն ալ դեռ շատ անգամներ նկատի է առնուած խնդիրը ժողովներու կողմէ, և երբ Հայ Կանոնադիրքին մէջ կան նոյն խնդրոյն վերաբերեալ բազմաթիւ ազգային և օտար արամադրութիւններ, որոնք կը ցուցնեն առնուազն այդ մասին կատարուած աշխատանքի մը իրականութիւնը: Ինչո՞ւ զանց ընել

համեմատական և համադրական մեթոտի մը առաւելութիւնը, նոյն ատեն ան-
առաւելութիւնը միշտ աւելի մօտաւոր թուականներու մէջ եղածները:

Ստոյգ է թէ Շահապիվանի ժողովը, 447ին զուգարուած, մեր ազգային
եկեղեցական ժողովներուն շարքին՝ ամենէն պատկառելիներէն մին է, որ տեղի
ունեցաւ երկու անմահներուն, Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի վախճանումէն եօթը
տարի վերջ, երբ, անոնց անձնական հմայքովը և իմաստուն առաջնորդութեամբ
երկար ատեն պահուած կրօնական, եկեղեցական և բարոյական ամէն կանոնա-
ւորութիւն խանդարուեցաւ յանկարծ, ու մէկ կողմէն հայ պետութեան բար-
ձու մովը և միւս կողմէ պարսիկ կառավարութեան սաղաքներովը քայլեր-
ուած անկարգութեան ոգին ասպարէզ գտաւ աւերելու համար մեր ժողովուրդին
ներքին կեանքը: Այդ ժողովը, անկարելի է չընդունիլ, ազգային զարթոնքի
ամենէն զեղեցիկ պահերէն մին է, ուր ազգային, քաղաքական և զինուորական
զլխաւորները, մարզպան, հազարապետ, մարտազ, իշխաններ, զաւառապետներ,
զաւառակալներ, կուսակալներ, աղատներ, նախարարներ, կայլն կը հաւաքուին
ու եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներու հետ միասին նստած, սիրոյ և միարանու-
թեան նախանձախնդրութեամբ կը ցանկան որ Ս. Գրիգորի, Ներսէսի, Սահակի
և Մաշտոցի կողմէ դուռը կարգը վերահաստատուի: Ազգային զիտակցութիւնն
է որ ազգին քաղաքական այդ շփոթ օրերուն եկեղեցւոյ կը դիմէ՝ ժողովուրդին
բարոյականը բարձր պահելու համար կրօնքի միջոցաւ: Իբր այս՝ մեր ազգային
եկեղեցական տարեգրութեանց մէջ քիչ են այս զուգարման նմանները և, այս
խիստ պատճառաւ, անոր որոշումները մեր ազգային՝ եկեղեցական իրաւունքի
ամենաթանկագին աղբիւրներէն մին են: Բայց այս ամէնը իրաւունք չեն տար
մեզի՝ բարեկարգական ձեռնարկի մը ատեն այս կամ այն խնդրոյն առթիւ կառ-
չիլ միայն անոր կանոններուն:

Ժամանակին պէտքն էր որ հոն նկատի առնուեցաւ մեծ իմաստութեամբ.
Բայց ամէն ժամանակ իր պէտքը ունի՝ զոր պէտք է նկատի առնել իրեն ծնունդ
տուող հանգամանքներու և իրմէ ծնունդ առնող պարագայից համեմատ, ու ոչ
ազգասիրութիւն է և ոչ արդարութիւն՝ քաններօրդ դարու կարիքներուն իբր
դարման առաջարկել եւ դարու ըմբռնումները:

Մեր առաւելութիւնը ո՛չ թէ Շահապիվանի ժողովի օրինակին զիմելուն՝
այլ միայն անոր կառչելուն մասին է, այսինքն այն մտայնութեան՝ որով կ'ան-
տեսուին բոլոր միւս ժողովներն ու կանոնադիրքը ինքնին: Այդ ժողովը իր
կազմութեամբը և որոշումներովը թելադրական շատ լինի անշուշտ, բայց
մեծագոյն թելադրութիւնը, պիտի ըսէի «յաւերժական դասը» զոր կրնար ապ-
անիկա Հայութեան որեւէ սերունդի, անոր ողին է ամենէն աւելի, ազգը վե-
րականգնելու կամ կործանումէ վերկելու համար իր եկեղեցիին միջոցաւ իր
կրօնքին բարոյացուցիչ դորութեան զիմում ընելու ողին:

Այս ընդհանուր նկատողութենէն վերջ եթէ հարկ ըլլար կանգ առնել
քանի մը մանրամասնութեանց առջեւ, այսինքն այն պարագաներուն առջեւ,
զորս «Զեկմիջմիտ»-ը երկնող Մարմինը Շահապիվանի որոշումներուն ներշնչու-
մին տակ տնտեսալուծման պատճառ կը համարի, պիտի չքաշուէինք անոնց
մէջ առաջինը ցուցնելէ Ամլութեան պարագան:

Ըսե՛նք նախ թէ այդ մասին Շահապիվանի բանաձևումները շատ յստակ չեն. պարագայ՝ որ Գօշի այդ մասին գրեալներուն մէջ ալ կը տեսնուի. մտածումի կամ թերևս զըշութեան աղօտ կէտեր կան անոնց մէջ, որոնք կրնան հակառակին ալ տանիլ միտքը. այնպէս որ ուղիղ չի թուիր անոնցմէ անմիջապէս այդ եզրակացութիւնը հանել: Եթէ արդար իսկ լինէր այդպէս հետևարանել, դեռ հարկ պիտի ըլլար քննել թէ այդ մեծ ժողովը իր ժամանակին մէջ զգացուած ինչպիսի հարկեցուցիչ շարժառիթներէ մղուած էր այդպիսի որոշումի մը:

Յամենայն դէպս, ամուլութիւնը ամուսնալուծման պատճառ համարելով՝ ԶեկոնիՅՈՒՄի Մարմինը ամուսնութեան նկատմամբ իր մտածողութիւնն է որ կը մատնէ: — Որդեծնութիւնը, ամուսնութեան ամենէն ցանկալի հեռանքներէն մին անտարակոյս, անոր նպատակը չէ սակայն, որպէսզի իբրև իր նպատակէն վրիպուած դորձ՝ ջնջուի ամուսնութիւնը: Այդ նպատակը երջանկութիւնը և սէրն է գերազանցապէս: Եւ յետոյ, միայն արիւնէն սերած ծնունդը չէ որ գաւակն է մարդուն, այս բանական և բարոյական էակին. ի՛նչ անծին կիներ կամ այրեր, բազմածնունդներէ շատ աւելի կրնան երջանկանալ հոգևոր ծննդականութեան բեղմնաւորութեամբ. ատոր չէ՞ միթէ որ կ'ակնարկէ Սաղմոսին սքանչելի խօսքը. «Բնակեցուցանէ զամուլն ի տան ուրախամիտ, որպէս մայր որդւովք բերկրեալ»: Ամուլութիւնը, երբ կամքէ անկախ վիճակ է մարդուն կամ կնոջ մէջ, քրիստոնէական չէ բնաւ պատճառ համարել ամուսնալուծութեան, վասնզի անմեղ մը թշուառ ընելու ամենէն անոպայ կերպն է: Խօսք չունինք, սակայն, երբ խնդիրը դիտաւորեալ ամուլութեան վրայ է, որ ոճիր է թէ՛ ֆիզիքական և թէ՛ հոգեկան տեսակէտով:

Զափազանց առաձգական, եթէ ոչ անարդար, կը գտնենք նոյնպէս «ֆիզիքական և հոգեկան արատներու»ն պատճառները: Այդ տկարութիւնները եթէ ամուսնութենէ առաջ գոյութիւն ունեցած բայց իրարմէ թաքցուած վիճակներ են, պէտք է անշուշտ որ նկատի առնուին, զի իբրև խաբէութեան արարք կրնան իրաւունք չինել ոչ թէ լուծելու այլ չեղեալ նկատելու ամուսնութիւնը. իսկ եթէ ստուգուի որ կենսակցութենէն վերջ՝ զոյացած են անոնք, ամուսինները միասին պէտք է քաշեն վիշտին սայլը, երկաքանչիւրը իր մխիթարութիւնը փնտռելով իր լծակիցին մխիթարութեանը մէջ, որ երջանկութեան ամենէն սուրբ ձևերէն մին է: — Ու քիչ չեն բնաւ այդպիսի ամուսինները, որոնք քրիստոնէական բարոյականի փառքերէն են, «խաչին պարծանքովը» երջանկացած հոգիներ:

Գալով «արբեցուլութեան և քնհաշտ բնաւորութեան» պատճառներուն, չ'արժեր յամենալ նոյնիոյ անոնց առջև. բարոյականի զօրութեան և քրիստոնէական դաստիարակութեան մասին իր հաւատքը կորսնցուցած պէտք է ըլլայ մարդ, այդ կարգի թերութիւններուն մէջ ամուսնալուծութեան պատճառ գտնելու համար: Զե՛նք ճանչնար զինեմովներ, որոնցմէ սուրբեր և առաքինութեան տալարներ դուրս բերած են ի վերջոյ բարի ազդեցութիւնները և ժամանակը. ու չե՛նք ճանչնար նաև զգաստ բարքի և համբերութեան դիւցազուններ, որոնք մինչև վերջին շունչը իրենց շրթներէն չեն հեռացուցած չարչարանքին բաժակը, անոր մէջ տեսնելով իրենց համար փրկարար փորձութեան պատենութիւն մը:

Զենք կրնար ջնջել ամուսնալուծութեան օրէնքը, բայց պարտինք հնարաւորութեան սահմանին մէջ սեղմել զայն: Հակառակը անկարգութեան պիտի տանէր Եկեղեցին և ո՛չ թէ բարեկարգութեան: Զայդ կը պահանջէ ընկերութեան բարին և ընտանեկան բարոյականը:

Ոչ ոք կրնայ ապացուցել թէ ամուսնալուծութեան օրէնքը յաճախուած միջավայրերուն կամ ժողովուրդներուն մէջ ընկերութիւնը աւելի բարեկարգ և ընտանիքները աւելի երջանիկ են քան անոնց մէջ ուր այդ օրէնքը իր նուագադոյն աստիճանին վրայ է. ընդհակառակն:

Ուղիղ չէ պատմութեան միայն հեռաւորագոյն թուականներուն սկեռել նայուածքը, այս մասին օրինակ և խորհուրդ փնտռելու համար: Շնորհալիի դարէն մինչև Մակար Ա.ի թուականը, մեր Եկեղեցւոյ իրաւաբանութիւնը շատ չէ զբաղած ամուսնալուծութեան հարցերով. բայց ժողովուրդը, այդ միջոցին, իր ամենէն դժբախտ օրերուն ալ կրցած է բարձր բռնել իր ազգային և ընտանեկան բարոյականը, երբ, ստիպողական պարագաներուն մէջ, հայրապետական տնօրինութեամբ կը վճռուէր հարցը:

Անմոռանալին Խրիմեան Հայրիկ, որուն օրով առաջին անգամ թուլցաւ օրէնքին խստութիւնը այդ մասին, ինքն ալ դժգոհ տտոր հետեանքէն, օր մը պատուեց ամուսնական խնդրոյ մը համար ժողովներէն իրեն մատուցուած տեղեկագիրը, և պարտադրեց իր կարծիքը. ու, այդ մասին իրեն եղած օրինական դիտողութեան, Արազունական շեշտով մը պատասխանեց միայն. « Հարցեր կան, որոնց մէջ Եկեղեցւոյ օրէնքը Հայրապետին խիղճն է »:

Այժմ, ընդհանուր սանձարձակութեան և տարօրինակ մտայնութեան այս դարուն մէջ, երբ ընտանիքներու ճակատագիրը կը վճռուի հասարակ դատաստանականներու սեղանին վրայ, շատ տեղեր, եթէ ոչ ամենուրեք, այդ օրէնքը կիրքն է ամենէն աւելի, կողմնակի և կողմնակցական նկատումներու և հաշիւներու զգացումը՝ իրաւական ըմբռումներու անընդունակ և ընկերութեան ու ընտանեկան բարոյականութեան անհասկցող մարդոց, որոնք յաճախ կը խաղան ամուսնական կեանքի սրբութեանց հետ այնպէս ինչպէս զուարճանքի սեղանին շուրջ հաւաքուած խաղարկողներ:

Բարեկարգութիւնը այս ցաւագին վիճակին ջնջումովը միայն կրնայ արժեցնել ինքզինքը, և ատիկա կ'ըլլայ քրիստոնէական արդար և բարոյացուցիչ օրէնքներու հրատարակութեամբը և զանոնք բարեխղճօրէն զործադրելու դարմաններու և միջոցներու ստեղծումով միայն:

(«Սիոն», 1938 Յուլիս)

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

(Շարունակելի՝ 9)